

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 5/8
2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Намазова Умида Нормуродовна</i> ФРАГМЕНТЫ ИЗ ИСТОРИИ САМАРКАНДСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ, ЖИВОТНОВОДСТВА И БИОТЕХНОЛОГИЙ (1929-1945 ГОДЫ).....	10-15
<i>Эрназаров Туйгун Раджабович</i> ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТАМОЖЕННОЙ СЛУЖБЫ ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ- ГУБЕРНАТОРСТВА: КЛЮЧЕВЫЕ МОМЕНТЫ И ДОСТИЖЕНИЯ	16-21
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> “ҚОРАҚАЛПОҚФИЛЬМ” СТУДИЯСИ ХУЖЖАТЛИ ФИЛЬМЛАРИДА ТАРИХИЙ МАВЗУЛАР ТАЛҚИНИ	22-27
<i>Шаимкулов Азамат Холмуратович</i> ҚАЙТА ҚУРИШ ДАВРИ МАТБУОТИДА ИҚТИСОДИЙ МАСАЛАЛАР ТАЛҚИНИ	28-38
<i>Муродов Ҳалим Салимович</i> ТУРИЗМ РИВОЖИ ТАРИХИГА БИР НАЗАР	39-46
<i>Юлдашев Саиданварбек Бахромжон ўғли</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИНИНГ– ҚОРАХОНИЙЛАР ТОМОНИДАН ЗАБТ ЭТИЛИШИ ТАРИХИДАН	47-51
<i>Shonazarova Nargiza</i> TOSHKENT SHAHRIDA “OBOD MAHALLA” DASTURI VA UNING IJROSI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	52-57
<i>Axmadova Nafisa Axmad qizi</i> O‘ZBEKISTON VA FRANSIYA MADANIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI	58-64
<i>Qodirova Ra’no Mamirjonovna</i> O‘ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA 1930-YILLARNING IKKINCHI YARIMIDA TARIX FANINING O‘QITILISHI	65-70
<i>Yunusxo’jayev Habibulla Zafar g’o’li</i> SHARQDA KUCHLI IJTIMOIIY NIHOYA TIZIMI TARIXI	71-75
<i>Нарбеков Абдикамил</i> НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ТУРКЕСТАНЕ И ЕГО СУЩНОСТЬ	76-80
<i>Alimova G‘unchaxon Baxadirovna</i> JAMIYAT TARAQQIYOTINING TARIXIY RIVOJLANISH ASOSLARI DIN VA DAVLAT MISOLIDA	81-85
<i>Jumanazarova Fotima</i> XOTIN QIZLAR BANDLIGINI TA'MINLASH TIZIMINING SHAKLLANISH JARAYONI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	68-93
08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ	
<i>Ziyodilloev Khushnud Rahimboevich</i> PORTFOLIO OPTIMIZATION OF COMMERCIAL BANK CREDITS: A LITERATURE REVIEW	94-100

<i>Hamrayev Amirzoda</i> ISLOMIY MOLIYA XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI TASHKIOTLAR KAPITAL STRUKTURASI SAMARADORLIGI TAHLILI.....	101-109
<i>Xaitbobaeva Nigora Bakmatatovna</i> T'UQIMACHILIK SANOAT KORXONALARIDA MARKETING STRATEGIYASIDAN FOYDALANIШ B'YIЧA ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАЛАРИ.....	110-119
<i>Xalilov Qahramon Qurbonboyevich</i> MINTAQADA TURIZM HUNARMANDCHILIK KLASTERNI SHAKLLANTIRISHNING DESTINATSION MODELI.....	120-132
<i>Махмудов Турсунпулат Давронович</i> ИНВЕСТИЦИЯ МАНБАЛАРИНИНГ МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИ	133-144
<i>Ishchanova Salomat</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MARKETING FAOLIYATINING O'RNI.....	145-150
<i>Muydinova Zilola Voxid qizi</i> ЧЕГАРА БОЖХОНА ПОСТЛАРИ ФАОЛИЯТИДА “АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ЙЎЛОВЧИ ҲАРАКАТИ” МОБИЛ ИЛОВАСИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ОРҚАЛИ ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	151-158
<i>Samandarov O'gabek, Ismoilov Shohjahon</i> TURIZMNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	159-164
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Саидова Камола Усканбаевна</i> ФЕНОМЕН СВОБОДЫ ДЛЯ ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА: КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ	165-173
<i>Отонтурdiyev Orzu G'afforovich</i> INSONNING MA'NAVIY MOHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA QADRIYATLARNING AHAMIYATI	174-179
<i>Очилова Гузаль Араловна</i> ЮКСАК МАЪНАВИЯТ-МАНФААТЛАР БИРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ.....	180-185
<i>Nurmatova Umida Jalolidinovna</i> MUTOLAA, SAVODXONLIK VA TA'LIMNING ANTINOMIK XUSUSIYATLARI.....	186-192
<i>Vafayeva Dilafruz Artikovna</i> AHMAD YASSAVIY TASAVVUFIIY TA'LIMOTIDA MA'NAVIY BARKAMOLLIK.....	193-198
<i>Karimov Zafarbek Ataboyevich</i> IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MEKANIZMLARINING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI.....	199-202
<i>Bozorova Ro'zigul Sharofovna</i> MEHRSIZLIK HODISASINI KELITIRIB CHIQUVCHI OMILLAR	203-212
<i>Xudoyberdieva Anorabonu Hayotovna</i> DINIY MANBALARDA IJTIMOIIY HAMKORLIK O'OYALARI	213-218
<i>Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna</i> TASAVVUF FALSAFASIDA GO'ZALLIKNING IMMANENT JIHATLARI	219-224

<i>Dehqonov Behzod Baxtityorovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QURISHDA YETTI PIRNING BAG'RIKENGLIK G'OYALARINI O'RNI VA AHAMIYATI	225-230
<i>Abdullayeva Firuza Sharipovna</i> NASIRIDDIN TUSIYNING IDROK NAZARIYASI VA KOMILLIK FALSAFASI	231-236
<i>Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich</i> SHIHOBUDDIN UMAR SUXRAVARDIYNING "AVORIF UL -MAORIF" ASARI VA UNDA ILGARI SURILGAN G'OYALAR	237-243
<i>Ибрагимов Солижон Эргашович</i> АХБОРОТ ХУРУЖИ ВА "ОММАВИЙ МАДАНИЯТ" ТАҲДИДИ.....	244-251
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Qodirova Mukaddas Tog'ayena</i> BIZNES DISKURSINING MURAKKAB LINGVISTIK TABIATI.....	252-257
<i>Abdullayev Ikramjon Xashimdjanoich</i> DIFFERENT APPROACHES TO THE QUANTITATIVE-STATISTICAL CHARACTERISTICS OF PARTS OF SPEECH IN THE ENGLISH LANGUAGE	258-265
<i>Hamroyeva Sharifa Shukur qizi</i> TARJIMADA MILLIY SO'ZLARNING BERILISHI (OYBEKNING "NAVOIY" ROMANI INGLIZCHA TARJIMASI MISOLIDA)	266-271
<i>Olimova Gulfiza Muradullayevna</i> BADIIY SAN'AT TURLARINING XORAZM DOSTONLARIDA QO'LLANILISHI.....	272-281
<i>Айниддинов Иқрориддин Шарифович</i> АДАБИЙ МАНБАЛАРДА АШРАФ САМАРҚАНДИЙНИНГ ТАРЖИМАИ ҲОЛИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ	282-287
<i>Turaeva Dilfuza Damirovna</i> O'ZBEK TILIDA OBRAZLI SO'ZLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI	288-295
<i>Mahmudova Nilufarxon Ravshanovna</i> LISONIY GRADASIYANING MORFOLOGIK, LEKSIK-SEMANTIK SATHDA PARADIGMA SIFATIDA NAMOYON BO'LISHI	296-305
<i>Ashurova Maftuna Asqar qizi, Yuldoshev Rustam Dilshod ugli</i> LINGUOCULTURAL COMPARATIVE ANALYSIS OF IDIOMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	306-311
<i>Isroilova Manzura Jamolovna</i> FRANSUZ PUBLITSISTIK MATNLARDA KOMPARATIV FRAZELOGIK BIRLIK LARNING KOMMUNIKATIV TA'SIRI XUSUSIDA	312-317
<i>Шамақсудова Саодат Хидоятовна</i> МАССМЕДИА АСПЕКТНИНГ МЕДИАМАТН ШАКЛИГА КЕЛИШИДАГИ ЎЗИГА ХОСЛИКЛАР.....	318-324
<i>Шатова Ирина Юрьевна</i> ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ЛЕКСИКИ ПО РОДУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИЦ В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ	325-330
<i>Nortoyeva Nodira Muhammadaliyevna</i> FRAZELOGIK DERIVATLARNI KONTEKSTLARDA ISHLATILISHINING KOGNITIV ASOSLARI	331-335

<i>Alimjanova Shohsanam Azamat qizi</i> KO'P MA'NOLI IBORALARNING KOGNITIV XUSUSIYATLARI	336-340
<i>Турниязова Шахноза Нигматовна</i> МАТНДАГИ БОҒЛАНИШЛИЛИК ҲАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	341-347
<i>Mamarasulova Iroda Jumanovna, Xojimetov Sa'dulla Jumanazarovich</i> INGLIZ ADABIYOTI TUSHUNCHALARINING XILMA -XILLIGI	348-352
<i>Aminova Dilnoza Hikmatullayevna</i> THE IMPORTANCE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE ORIGIN OF MILITARY TERMINOLOGY	353-358
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Исломқулова Шоҳсанам Ваҳобжон қизи</i> ВРАЧНИНГ КАСБИЙ ЖАВОБГАРЛИГИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШ ТУШУНЧАСИ ВА МОҲИЯТИ	359-365
<i>Mamatallyev To'liqin Xushmamat o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA MASOFAVIY TA'LIM HUQUQIY ASOSLARINING SHAKLLANISHI	366-378
13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Saidov Jur'at Sodirovich</i> МАКТАВГАСНА ТА'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARGA TARBIYA BERISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	379-384
<i>Yusupaliyeva Shaxnoza Hakimjanovna,</i> ТЕХНИК ОЛИЙ О'QUV YURTLARIDA OO'ZAKI NUTQ KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH USUL VA METODLARI	385-390
<i>Tadjixodjaeva Эльвира Рашидовна</i> ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДОВ ИГРОПЕДАГОГИКИ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ	391-396
<i>Тўрахонова Барно Турсунбой қизи</i> БЎЛАЖАК ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГЛАРНИ ТАРБИЯВИЙ ФАОЛИЯТНИ ТАШКИЛ ЭТИШГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИЯТЛАРИ	397-406
<i>Ashurova Sitara Erkinovna</i> USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION	407-412
<i>Каримжоновна Мунаввар Ибрагимовна</i> ХИЗМАТ ИТЛАРИНИ МАХСУС ЙЎНАЛИШГА ТАЙЁРЛАШДА УНГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ (Божхона кўмитасининг Миллий кинология маркази мисолида).....	413-421
<i>Xamirayev Rustam Abdirazakovich</i> VOLEYBOLCHILARDA HARAKAT SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY ASOSLARINI ТАКОМИЛЛАСHTIRISH	422-426
<i>Хашимова Масуда Камилжановна</i> КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ПРОЦЕССУ НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЦИИ НАУК	427-435
<i>Бердикулова Насиба Эркинжоновна</i> СОДЕРЖАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ И ИНТЕГРАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	436-442

Saidnazarova Gulshan Bolta qizi

AL-BUXORIYNING MA'NAVIY-AXLOQIY QARASHLARINI O'RGANISH PEDAGOGIK MUAMMO
SIFATIDA 443-448

11.00.00–Филология фанлари

Turayeva Dilfuza Daminovna,
Karshi muhandislik-iqtisodiyot instituti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida katta o'qituvchisi
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

O'ZBEK TILIDA OBRAZLI SO'ZLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Tilshunoslikda ko'chma so'z sifatida e'tirof etilgan obrazli birliklar, asosan, taqlid so'zi bilan umumlashtirib o'rganiladi. Biroq, taqlid xarakteriga ega bo'lgan taqlid so'zlardan farqli o'laroq, ko'chma birliklar kuchliroq ma'noga ega. Shuningdek, ularning funktsionalligi, hosilalanishga moyilligi taqlid birliklaridan yuqori. Ko'chma birliklarning qiymat doirasi ham keng; noaniqlik. Bu birliklar derivativ xususiyatga ham ega. Sinonimiya va konflikt kabi semantik munosabatlar ko'chma so'zlarga nisbatan ko'chma birliklar orasida ko'proq uchraydi. Bundan tashqari, ko'chma birliklar mutlaqo boshqa turkumga mansub leksemalar, xususan, sifatdosh turkumiga kiruvchi leksemalar yoki ko'pchilik ko'chma so'zlar asosidagi fe'llar orqali ham yasalishi mumkin.

Kalit so'zlar: ko'chma so'zlar, taqlid so'zlar, ko'chma birliklar, semantik vazifa, nutq.

Turaeva Dilfuza Daminovna,
Senior teacher of the Uzbek language
and literature department of the Karshi
Institute of Engineering and Economics
Doctor of Philosophy in Philology (PhD)

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF FIGURATIVE WORDS IN THE UZBEKI LANGUAGE

Abstract. Figurative units recognized in linguistics as figurative words are studied mainly by generalizing them with the word imitation. However, unlike imitative words that have an imitative character, figurative units have a stronger meaning. Also, their functionality, susceptibility to derivation exceeds those of imitation units. The range of values of figurative units is also wide; ambiguity. These units also have a derivational feature. Semantic relationships such as synonymy and conflict are more common among figurative units compared to figurative words. In addition, figurative units can be formed by lexemes belonging to a completely different category, in particular, lexemes belonging to the category of adjectives or verbs based on most figurative words.

Keywords: figurative words, imitative words, figurative units, semantic function, speech.

Тураева Дилфуза Даминовна,
Старший преподаватель кафедры
узбекского языка и литературы
Каршинского инженерно-
экономического института
Доктор философии в филологии (PhD)

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОБРАЗНЫХ СЛОВ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. Изобразительные единицы, признаваемые в лингвистике образными словами, изучаются главным образом путем их обобщения с помощью словесного подражания. Однако в отличие от подражательных слов, имеющих подражательный характер, образные единицы имеют более сильное

значение. Также их функциональность, подверженность деривации превосходят таковые у имитационных единиц. Диапазон значений образных единиц также широк; двусмысленность. Эти единицы также имеют деривационный признак. Семантические отношения, такие как синонимия и конфликт, более распространены среди образных единиц, чем среди образных слов. Кроме того, образные единицы могут образовываться лексемами, принадлежащими совершенно к другой категории, в частности, лексемами, относящимися к категории прилагательных или глаголов, основанных на большинстве образных слов.

Ключевые слова: образные слова, подражательные слова, образные единицы, семантическая функция, речь.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI8Y2023N40>

O'zbek tilidagi tasviriy birliklar taqlid so'zlarga bir necha tashqi omillariga ko'ra o'xshashdir. Masalan, har ikki tur leksemalarda juftlashish holati kuzatiladi, bo'g'inlar soni ham bir yoki ikkita bilan cheklanadi. Kelib chiqishiga ko'ra, har ikki turdagi leksemalar tilning o'z qatlamiga oid bo'lib shu tilning fonetik xususiyatlari va bilvosita barcha so'zlashuvchilar uchun umumiy bo'lgan artikulyatsion imkoniyatlarni o'zida mujassam qiladi.

Belgi va uning ma'nosi orasidagi muvozanat doim ham teng bo'lavermaydi. Aksariyat hollarda bu notenglik ma'no foydasiga hal bo'ladi. Bunday notenglik, ayniqsa, tasviriy so'zlarda kuchliroq. Umuman olganda, tilning lug'at tarkibi turli vosita orqali kengayishi mumkin. Lug'at tarkibining kengayishi o'zlashma so'zlar, neologizmlar, shevaga xos so'zlar, qolaversa, obrazli so'zlar hisobiga amalga oshadi. Bu o'rinda ham, tasviriy birliklar taqlid so'zlarga nisbatan ustunlikka ega. Zero, obrazli so'zlar mustaqil leksema sifatida e'tirof etilishiga asoslar mavjud. Avvalo, taqlidlardan farqli o'laroq tasviriy birliklar hodisa yoki holatni nomlaydi, uning ayni o'zini imitatsiya qilmaydi. Obrazli so'zlar atash xususiyatiga egaligi bilan oraliq turkumdagi undov va taqlidlardan ajralib turadi. Shuningdek, tasviriy so'zlarning derivatsion xarakteri ushbu so'zlarni mustaqil leksema sifatida e'tirof etishga asos bo'la oladi. Uchinchidan, tasviriy birliklar morfologik va sintaktik polifunksionalligidan tashqari, polisemantiklik xususiyatiga ega. Bir tasviriy so'z, ya'ni belgi bir necha ma'nolarga ega bo'lishi mumkin. Biroq polifunksionalligi va polisemantikligiga qaramasdan, ushbu so'zlarning qo'shimchasiz, nol shaklli ko'rinishi alohida leksema sifatida e'tirof etilmaydi. Ammo tasviriy so'zlarning semantik xususiyatini o'rganishda ularning mustaqil so'z turkumiga oid emasligi ikkinchi darajali masalaga aylanadi. Chunki "sistemani tashkil qiluvchi til birliklari haqida gap borganida aytiladiki, muayyan sistemaga mansub til birligi shu sistemani shakllantirish uchun xizmat qiladi, sistema shu til birligi asosida shakllanadi. Jumladan, so'zning lug'aviy sistemani shakllantiruvchi birlik ekani ma'lum. Shuningdek, so'zning lug'aviy sistemani shakllantirishida uning ma'no jihati (ma'nosi, sememasi) asosiy rol o'ynashi ham ma'lum. Demak, "yordamchi so'z" ("yordamchi leksema") deb atalayotgan birliklar lug'aviy ma'noga ega bo'lmas ekan, ularni so'z (leksema) deb atash ham to'g'ri bo'lmaydi. Chunki bular lug'aviy birlik (so'zga) xos bo'lgan mohiyatini yo'qotgan. Shuning uchun ham lug'aviy sistemaga mansub (lug'aviy sistemani shakllantiruvchi) birlik bo'la olmaydi". [1]

Semantik funksiyasiga ko'ra tasviriy birliklarni nutqda ikkinchi darajali vazifani bajaruvchi vosita sifatida qarash mumkin. Aytish joizki, bir qarashda tasviriy birliklarni sifat so'z turkumiga oid deyish mumkindek. Shunga ko'ra, ushbu vositalarni avvalo, semantik bo'yoqdorligiga ko'ra ijobiy, salbiy va mo'tadil guruhlariga ajratish mumkin, bunday tasnif guruhdagi deyarli barcha elementlarni qamrab oladi.

IJOBIY	NEYTRAL	SALBIY
<i>Yalt-yalt</i>	<i>chim-chim</i>	<i>Alang-jalang</i>
<i>charaq- charaq-</i>	<i>chos chosh-</i>	<i>dag'-dag'</i>
<i>jimir- jimir-</i>	<i>dirk-dirk</i>	<i>jikir-jikir</i>
<i>milt- milt-</i>	<i>duv-duv</i>	<i>qilpang- qilpang-</i>
<i>dikong- dikong-</i>	<i>g'ich- g'ich-</i>	<i>shalvir-shulvurp</i>
<i>mo'lt- mo'lt-</i>	<i>qult-qult</i>	<i>lors-lors</i>
<i>hur-hur</i>	<i>halp-halp</i>	<i>g'adir-g'udur</i>
<i>yilt-yilt</i>	<i>hars-hurs</i>	<i>zirq-zirq</i>
<i>hilp-hilp</i>	<i>jim-jim</i>	<i>g'imir-g'imir</i>
<i>hil-hil</i>	<i>jiqqa-jiqqa</i>	<i>shartta-shartta</i>
<i>jilvir-jilvir</i>	<i>Jing</i>	<i>larzang-larzang</i>
<i>liq-liq</i>	<i>Luq</i>	<i>lo'k - lo'k</i>

Yuqoridagi vositalar grammatik jihatdan moslashuvchanligi, qo'llanishiga ko'ra faolligi, ma'no turlarining bir til doirasida farq qilishi bilan ajralib turadi. Shunday ekan, ularni ma'lum bir semantik qolip asosida tartiblab bo'lmaydi. Biroq quyidagi misollar tasviriy so'zlar anglatadigan asosiy semalarni qamrab oladi. Masalan, quyidagi tasviriy birliklar nutqda qo'llanganda holat yoki hodisaning takroriyliigi, bir maromdaligini anglatishi mumkin. Shuningdek, nutqda ushbu so'zlar o'z nomlab kelayotgan narsa-buyumning juda kichik hajmda ekanligini, biror harakatning sekinlik bilan, bosqichma-bosqich amalga oshirilganini ham anglatishi mumkin.

Masalan: *Lekin bular mening yulduzlarim, ular ko'zlarimdan oqib, **milt-milt** yonayotgan yuragim tubiga yomg'ir bo'lib tomchilardi* (J.Jovliev "Lobar").

*Ko'klam shabadalari dala-qirni aylanib-o'rgila boshladi degunicha esa bog'-hovlilarga **g'imir-g'imir, simir-simir, jimir-jimir** qon kiradi-jon kiradi* (X.Do'stmuhammad "Erta bahor").

Shuningdek, biror narsaning tovlanishi va jilosini aks ettiruvchi obrazli so'zlar nutq kontekstida "soflilik", "baxtlilik", "to'laqonlilik" ma'nosini ifodalashi mumkin.

Masalan: *Mollar halitdan tirsillab, **yaltirab** semirgan, sog'sa chelak-chelak sut beradi* (S.O'nar, "Otamzamon hangomalari").

*Yonarko'zning ko'zidek tong yulduzi osmonda **charaqlab** turar, otayotgan tongdan esa Oltin tulporning yer depsinib kishnashi eshitalardi...* (D.Dildoh, "Oltin tulpor").

Biror matnga emotivlikni bag'ishlash ham tasviriy birliklarning semasiga yuklangan vazifalardan biri bo'lishi mumkin. Bunday holatda obrazli so'zlar so'zlovchining biror bir vaziyat, holat va narsa-buyumga nisbatan shaxsiy munosabatini ham anglatadi.

Masalan: *Olamosh anchadan beri yolg'izlikdan zerikib yurganmi, bu uydagilar meni hech qayoqqa chiqarmaydi, deb xo'rsingan edi, o'sha qilpanglashda yoniga borib, unda o'zim kepturarman, deya biqiniga biqinimni qadadim* (A.Obidjon "Mo'ttivoymisan, mittivoymisan?").

Sochlari jingalak, kipriklari uzun-uzun, charos ko'z, betlari lo'ppi, do'mboqqina, oppoqqina bu qizaloq bir yoshga to'lganida xuddi qo'g'irchoqqa o'xshardi (T.Malik "Yulduzga aylangan qizaloq").

Do'qi polvon shu kunlar uchinchi bolaga bo'g'oz qaynisinglisi erga tekkanida undirgan shoyi ko'ylagini dushman bayrog'idek tutamlaganicha tomorqaga larzanglab kirib keldi (A.Obidjon "Serkaxonim").

Bir tasviriy birlik turli o'rinda har xil ma'noni anglatishi mumkin bo'lgan holatda buni lug'aviy emas, kontekstual polisemantiklik sifatida baholash lozim.

Tasviriy vositalar yozma va og'zaki nutqda bayon ifodaviyligi, emotivligi va ekspressivligini oshirish maqsadida qo'llanadi. Badiiy matnda ulardan ohangdorlik, jarangdorlik va qofiyani kuchaytirish uchun foydalaniladi. Bolalar adabiyotida ushbu so'zlar kichraytirish, erkalash ma'nolariga ega bo'lishi mumkin.

Obrazli so'zlar nutqda insonga yoki uning muayyan xatti-harakatiga ijobiy yoki salbiy baho berish maqsadida ham qo'llanadi, badiiy matnda bunday vositalar muallifning obyektiv munosabatini bildirishi bilan birga matnning umumiy poetik xususiyatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi misollardan tasviriy birliklarning badiiy matndagi semantik va stilistik vazifasi nechog'lik katta ekanligini anglash qiyin emas. Obrazli so'zlar o'z kichik tovush qolipidan bir necha barobar kattaroq bo'lgan semalarni ifodalay olishi ushbu vositalarning polisemantik xususiyatiga shubha qoldirmaydi.

Polisemantiklik xususiyatlaridan tashqari tasviriy so'zlar ma'no darajalanishini ham hosil qilishi mumkin. Ya'ni, obrazli so'zlar o'zaro bir-biriga sinonim yoki zid ma'noli vosita sifatida namoyon bo'la oladi. Bunday xususiyat tasviriy birliklarda taqlidiy so'zlardan ko'ra ko'proq ko'zga tashlanadi. "Leksik ma'nolarning paradigmatic munosabatini ko'rsatuvchi asosan ikki hodisa: sinonimiya va antonimiya hodisalari deyarli tillarning leksikologiya va semasiologiyaga bag'ishlangan darslik va monografiyalarida qayd etilib keladi." [2]

O'zining ma'nodoshlik, zid ma'nolilik xarakteristikasiga ko'ra tasviriy birliklar taqlidiy so'zlarga nisbatan ko'proq o'zaro aloqadorlikni tashkil qiluvchi sistema sifatida namoyon bo'ladi. Tasviriy so'zlarning sinonimik munosabatlarini quyidagi misollar yordamida dalillash mumkin.

O'zaro sinonim tasviriy birliklar	
<i>qimir-qimir</i>	<i>simir-simir</i>
<i>g'uj-g'uj</i>	<i>vij-vij</i>
<i>yalt-yalt</i>	<i>yilt-yilt</i>

<i>jiqqa-jiqqa</i>	<i>shilt-shilt</i>
<i>jimir-jimir</i>	<i>vijir-vijir</i>
<i>zir-zir</i>	<i>zirq-zirq</i>
<i>dir-dir</i>	<i>dag'-dag'</i>
<i>pitir-pitir</i>	<i>tipir-tipir</i>
<i>alang-jalang</i>	<i>ang-mang</i>
<i>lop-lop</i>	<i>lors-lors</i>
<i>milt-milt</i>	<i>sim-sim</i>
<i>jild-jild</i>	<i>yilt-yilt</i>
<i>jilpang-jilpang</i>	<i>qilpang-qilpang</i>

Sanab o'tilgan tasviriy birliklarning sinonimlari sifatida boshqa turkumga oid so'zlarni ham sanab o'tish mumkin. Masalan, *qimir-qimir* va *simir-simir* tasviriy birliklarining ma'nodoshi *pitirchilamoq* fe'li, *g'uj-g'uj*, *vij-vij* birliklarining muqobili *son-sanoqsiz* sifati, *yalt-yalt* va *yilt-yilt* ma'nosi *jimjimador* so'zida ham mujassam. Albatta boshqa obrazli so'zlarning ma'nosi ma'lum darajada turli turkumdagi leksemalar vositasida ifodalanishi mumkin bo'lsa-da, ularning tarkibidagi salbiy yoki ijobiy bo'yoqdorlik ma'nosi qamrovdan tashqarida qoladi. Masalan, *ang-mang tikilmoq* birikmasiga ma'nodosh sifatida *hayron tikilmoq* qo'llash mumkin bo'lgani holda, ayni leksema *alang-jalang* tasviriy birligidagi salbiy semani namoyon qilmaydi. Ba'zi juftliklar esa bir-biridan tarkibidagi yagona tovushi bilan farqlanadi. Shuning uchun *jilpang-jilpang*, *qilpang-qilpang*, *pitir-pitir* kabi birliklarni ma'nodosh emas, variantdosh deb tasniflash o'rinli bo'ladi.

O'zaro zid ma'noli tasviriy birliklar	
<i>milt-milt</i>	<i>lov-lov</i>
<i>hilp-hilp</i>	<i>hur-hur</i>
<i>qilt-qilt</i>	<i>shap-shup</i>
<i>g'imir-simir</i>	<i>shart-shurt</i>
<i>dikong- dikong</i>	<i>lip-lip</i>
<i>mo'lt- mo'lt</i>	<i>lo'q- lo'q (nigoh)</i>
<i>mildir-mildir</i>	<i>jikang-jikang</i>
<i>miljing- miljing</i>	<i>qilpang- qilpang</i>

<i>pag'a-pag'a</i>	<i>shig'a-shig'a</i>
<i>lop-lop</i>	<i>qalt-qalt</i>
<i>zip-zip</i>	<i>shalvir-shulvur</i>
<i>sim-sim</i>	<i>lo'q-lo'q</i>
<i>g'adir-budur</i>	<i>yalt-yalt</i>
<i>larzang-larzang</i>	<i>miljang-miljang</i>

Birinchi juftlik *milt-milt*, *lov-lov* tasviriy birliklari olovni sifatlash uchun qo'llanib birinchisida uning past va qisqaligi belgilansa, ikkinchisi gulxanning uzoq muddat davom etgani va shiddatli ekanligini anglatadi. Bu ikki tasviriy so'z birikuvida umumiylik bo'lgani holda tasvirlovchi belgisiga ko'ra ziddiyat namoyon qiladi. Ayni holat *hilp-hilp* va *hur-hur* juftligida ham kuzatiladi. Birida shamolning sust sur'ati ifodalansa, ikkinchisidan shiddat ma'nosi anglashiladi. *Qilt-qilt*, *g'imir-simir* birliklari harakatning sekin va davomiy tarzini anglatadi, *shap-shup*, *shart-shurt* tasviriy birliklari esa aksincha harakatning tez sur'ati va tugallanganligiga ishora qiladi. *Mo'lt-mo'lt* obrazli so'zi vositasida nigohning iltijonamoligi ko'rsatilgani holda *lo'q-lo'q* surbetlik bilan tikilishni anglatadi. *Pag'a-pag'a* obrazli so'zi qor parchalarining kattaligini, *shig'a-shig'a* esa uning kichik hajmini belgilashga xizmat qiladi. *Shalvir-shulvur* kishi yoki uning harakati bo'shshagan, davomiy, sekinligini bildiradi. *Zip-zip* chaqqonlik, tezkorlik va qisqalikni anglatadi. Kuchsiz davomiy og'riqni tasvirlash uchun *sim-sim* qo'llaniladi, *lo'q-lo'q* kuchli og'riqni ifodalaydi. *G'adir-budur* yuzaning notekisligi va eskirganligini tasvirlash uchun qo'llaniladi, *yalt-yalt* esa yuza tekisligi va yangiligiga ishora qiladi. Ushbu ikki tasviriy so'zni ikki semasiga ko'ra antonim deyish mumkin. *Larzang-larzang* va *miljang-miljang* so'zlari orasidagi ziddiyat ikki xil semani qamrab oladi. Agar bu so'zlar shaxs tasviri deb anglashilsa, birinchisi kishining basavlat ekanligini tasvirlasa, ikkinchisi uning jussasi kichik ekanligini bildiradi. Ushbu so'zlar kishi harakatini tasvirlash uchun qo'llanilganda harakatning sekin, yoki tez sur'atini ko'rsatadi.

Kontekstual polisemantika va o'zaro ma'no darajalanishi xususiyatidan tashqari tasviriy birliklar tilda mavjud bo'lgan boshqa leksemalarga, xususan, sifat turkumiga oid so'zlarga ma'nodosh bo'la oladi. Albatta, bunday sinonimik munosabat barcha obrazli so'zda mavjud bo'lmasa-da, quyidagi kabi so'zlarni nutqda mavjud sifatlarga variantdosh o'laroq, qo'llash mumkinligi o'zbek tilining so'z boyligi va ifodaviyligini oshiruvchi holat.

Ma'lumki, "betaraf birlik" deganda, til birligining shakl ko'rsatkichsiz bo'lishi emas, balki so'zning shaklsiz bo'lishi, shaklsiz holati – shaklsiz so'z nazarda tutiladi. Shuning uchun ham, ya'ni shaklsiz birlik bo'lgani uchun ham morfologik kategoriyaga, paradigmaga mansub bo'lmaydi, betaraf birlik hisoblanadi".[3] Lug'atlarda, jumladan, o'zbek tilining izohli lug'atida obrazli so'zlarning betaraf shakli ham, ular o'zagi asosida yasalgan boshqa mustaqil turkum so'zlar ham uchrab turadi.

Tasviriy vositalar yozma va og'zaki nutqda bayon ifodaviyligi, emotivligi va ekspressivligini oshirish maqsadida qo'llaniladi. Badiiy matnda ulardan ohangdorlik, jarangdorlik va qofiyani kuchaytirish uchun foydalaniladi. Bolalar adabiyotida ushbu so'zlar kichraytirish, erkalash ma'nolariga ega bo'lishi mumkin.

Semik xususiyatlariga ko'ra ushbu vositalar ochiq sistemani tashkil etadi, lug'aviy ma'no turlarini ko'paytirishi mumkin. Sanab o'tilgan ma'no turlariga ko'ra tasviriy birliklar o'zaro graduonimik, ma'nodoshlik, zid ma'nolilik hamda variantdoshlilik kabi munosabatlarga kirisha oladi. Ularning bevosita funksional xususiyati derivatsion imkoniyatlari sabab keng, uslubiy jihatdan esa ushbu vositalar hamda ular asosida shakllangan mustaqil so'zlar nutqda ifodaviylik va hissiylik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababdan, ularning qo'llanish doirasi og'zaki nutq va badiiy matnlar bilan cheklanadi.

Ma'lumki, leksemalar semasi uchga ajraladi: atash, ifoda va vazifa semalari. Obrazli so'zlarning barchasida ushbu uch sema mavjud deyish mumkin. Masalan, *mo'lt-mo'lt* tasviriy birligining atash semasi iltijoli nigohni anglatadi, bunda ko'zning yoshlanganligi, nigohning uzoqligi, kishining nochor, ilojsizligi ifodalanadi. Ushbu obrazli so'z gapda kesim, hol va aniqlovchi vazifasini bajaradi. Ba'zi tasviriy birliklarning ma'no tarkibini shu tariqa aniqlash mumkin. Tasviriy birliklar semasini o'rganar ekanmiz, ular biror holat, narsa-buyum yoki hodisaning imitatsiyasi emas, ularga nisbatan insonning munosabatini, ulardan olgan taassurotini ifodalashini anglab yetamiz. Shu jihatdan, ular *tasviriy so'z* emas, ko'proq *tasavvuriy so'z* atamasiga munosibroq.

Tilshunoslikda tilning kelib chiqishi xususida turli farazlar mavjud. Biroq bu qarashlarni umumiyashtirib ikkiga ajratish mumkin. Birinchi guruh vakillari tilning kelib chiqishini moddiy omillarga bog'laydilar. Jo'nroq aytganda, til insonning borliqdagi tovushlarga imitatsiyasi asosida bosqichma-bosqich shakllangan degan qarash ilgari suriladi. Bunga misol qilib undov va taqlid so'zlarni keltirish mumkin. Ushbu g'oya asosli emas, chunki u tilning barcha sathlarini qamrab ololmaydi. Jumladan, ushbu qarash mavhum tushunchalarni ifodalovchi leksemalarni chetlab o'tadi. Ikkinchi g'oya esa tilning paydo bo'lishini ilohiyotga bog'laydi va idealistik g'oya deb ataladi. Inson borliqni sezgi organlari orqali qabul qiladi, ong vositasida idrok etadi va nutqda ifodalaydi. Obrazli so'zlar biror voqea-hodisani inson vizual jihatdan qanday qabul qilgani va tilda qay yo'sinda ifodalashini namoyon etadi. Vizual sezgi va nutq orasida esa ushbu hodisaning inson ongida anglashilishi yotadi, zero inson tovush va shovqinsiz biror hodisani nutqqa ko'chirish chog'ida idrok eng muhim bosqich. Demak, tasviriy so'z shakllanishida, nafaqat vizual sezgi va til, balki ong ham ishtirok etishi shart. Shu sababdan, obrazli so'zlarni *tasavvuriy so'zlar* deb atash o'rinli. Tilning har bir sathida o'z vazifasiga ega, barcha elementlari sememasida atash, ifoda va vazifa semalari mavjud bo'lgan obrazli so'zlarni o'ziga xos mikrofunktsional-semantik maydon sifatida tasniflash mumkin.

Turli tillarda tasviriy birliklar fonetik, morfologik, sintaktik va semantik jihatdan hamda uslubiy o'ziga xosliklariga ko'ra paralellarni hosil qiladi. Xususan, o'zbek va ingliz tillarida ushbu so'zlarning tovush qobig'i juda tor, bir yoki ikki bo'g'indan iborat. Ularning tovush tarkibidagi fonetik kombinatsiya o'zining noodatiyligi bilan boshqa tur leksemalardan farq qiladi. O'zbek tilida tasviriy birliklarga juftlashish, takroriylik xos, juftlashganda so'zning ikkinchi qismida tovush o'zgarishlari kuzatilishi mumkin. Bular obrazli so'zlarning fonetik qurilishidagi o'ziga xoslik hisoblanadi. Boshqa tillarda, masalan, rus tilida bunday fonetik xususiyatga ega turkum leksemalar uchramaydi.

O'zbek tilshunosligida tasviriy birliklar morfologik sathda oraliq so'z turkumi sirasidagi taqlidlar guruhiga oid deya xulosa qilingan. Ularning atash semasidagi qavatlanish, ifodaviyligi, ya'ni ekspressivligi, shuningdek, derivatsion, funksional imkoniyatlari sabab mustaqil so'z turkumlariga yaqin turishini ta'kidlash lozim. Ayni shu jihatlari sabab obrazli so'zlar

taqlidlardan ustun, mustaqil turkim sifatida ajratishga munosib deyish mumkin. Garchi mustaqil soʻz turkumi deya ajratilmasa-da, tasviriy birliklar oʻzbek tili sistemasini tashkil qiluvchi, ushbu tizimda muayyan semantik, sintaktik, stilistik vazifani bajaruvchi til hodisasi hisoblanadi.

Obrazli soʻzlar affiksial oʻzgarishlar natijasida mustaqil lugʻaviy maʼnoga, alohida grammatik koʻrsatkichga ega leksemalarni hosil qiladi. Tasviriy birliklar asosida yasalgan leksemalar ot, feʼl, sifat va ravish soʻz turkumlari doirasida uchraydi. Shunga qaramasdan, ushbu birlik asosi oʻzbek tilida aksariyat hollarda feʼl yasashga xizmat qiladi.

Tasviriy birliklar sememasi oʻzida uch asosiy sema, yaʼni atash, ifodalash va vazifa semalarini tashiydi. Vositalar atash semasi tabiat hodisasi, harakat, tabiiy holat, yuz ifodalari, inson tashqi koʻrinishi, inson feʼl-atvori tasviri va boshqa qator turlarni qamrab olishi mumkin. Ularning ifoda maʼnolari matn kontekstida anglashiladi, bunda asosiy atash maʼnosi ham qisman saqlanib qolishi mumkin. Shuningdek, tasviriy birliklar tizimida maʼno darajalanishi, maʼnodoshlik, zid maʼnolilik, ekvivalentlik munosabatlari mavjud. Ekvivalentlik, yaʼni variantdoshlik bir-biridan bir tovushga koʻra farqlanuvchi leksemalar orasida kuzatiladi. Tasviriy birliklar oʻzaro bir yoki bir necha semasiga koʻra maʼnodosh va zid maʼnoli boʻlishi mumkin. Ziddiyat yoki maʼnodoshlik hajm, harakat surʼati, holatning tarz maʼnosidagi farq va oʻxshashliklar asosida yuzaga keladi. Shuningdek, maʼnodoshlik va zid maʼnolilik munosabatlari faqat obrazli soʻzlar turkumi doirasida kuzatilgani kabi obrazli soʻzlar va boshqa mustaqil soʻz turkumiga oid leksemalar, xususan, feʼl va sifatlar orasida ham boʻlishi mumkin. Taqlid soʻzlarda esa boshqa turkumlar bilan oʻzaro maʼno munosabatlari mavjud emas.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ҳожиёв А. Ўзбек тили морфологияси, морфемикаси ва сўз ясалишининг назарий масалалари. – Тошкент: Фан, 2010. – Б
2. Миртожиёв М. Ўзбек тили семасиологияси. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2010. – Б. 20.
3. Ҳожиёв А. Ўзбек тили морфологияси, морфемикаси ва сўз ясалишининг назарий масалалари. – Тошкент: Фан, 2010. – Б. 209
4. Nizomova, M. B. (2023, May). The issue of formation of communicative-pragmatic direction in terminology. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 83-86).

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/8 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).